

Ранко МЛАДЕНОСКИ

ЗА ОДРОДУВАЊЕТО НА СРОДНИЦИТЕ

Ленка Попоска-Гогоска, Повеќе од мајка, Свезда, Скопје, 2007

Според сите свои структурни особености - описите, дејствата, настаните, интегрирањето на ликовите, хронологијата, композицијата, хронологијата, стилското изразување - романот „Повеќе од мајка“ од авторката Ленка Попоска-Гогоска е типичен реалистичен роман. Воопшто не е случајно тоа што овој податок го даваме на почетокот од освртов кон романот затоа што со ова романескно остварување се покажува (по којзнае кој пат!) дека и во постмодернистичкото време се создаваат дела потпрени врз реализмот, но и тоа дека класификацијата на литературата на стилски формации (литературни правци) е повеќе книжевно-теориски инструмент отколку некаква насока или насока според која треба да се придржуваат современите литературни дејци. Дотолку повеќе што литературата (па и уметноста воопшто) не се создавала и не произлегувала од проучувањата на книжевните теоретичари во универзитетките и академските кругови, ами од природната дарба на писателите кои, во најголем број случаи, и не ги знаат (а и не мора да ги знаат!) постулатите на книжевната теорија или на книжевната историја.

Романот „Повеќе од мајка“ се состои од три дела кои се меѓусебно

поврзани преку ликовите и амбиентот (сетингот). На крајот се дава и „Епилог“. Станува збор за една приказна раскажана по хронолошки редослед. Приказната ги следи сите премрежија со кои се соочува семејството на Петар и Илина и на нивните деца и внуци во текот на речиси цело едно столетие. Таа приказна служи како основа врз која натаму се градат книжевните пораки, размислите, ставовите и филозофските согледби.

Иако нарацијата во романот се одвива по една строго определена континуирана темпорална линија со сосема ретки сегменти на реминисценции, сепак од аспект на нараторската поставеност внесен е определен дисконтинуитет. Нарацијата започнува со раскажување во трето лице еднина од страна на еден сезнаечки (омнисцентен) наратор. Меѓутоа, улогата на наратор во подоцнежните наративни сегменти ја прифаќаат голем број од ликовите во романот. Наизменично раскажуваат Петар и Илина, но и многу други ликови. На тој начин се изместува онаа таканаречена фокализантна точка (аспект на гледање), па често за еден и ист настан раскажуваат два лика, односно двајца наратори. Тоа се случува, на пример, во оној сегмент од

романот во кој се прикажува патувањето при преселбата на семејството во Србија. Раскажувањето за ова патување го почнува Илина, па продолжува синот Милчо, а за престојот во малата населба раскажуваат Петар, ќерките Мила, Малина итн. На овој начин раскажувањето добива поголема динамичност, а описите стануваат појасни и полесно прифатливи за читателот. И покрај тоа што во вториот и во третиот дел од романот доминира нарацијата од омнисцентниот раскажувач (во ликот на ќерката Лина), сепак и таму се среќаваат сегменти во кои нараторот ги пренесува гледањата, размислите и ставовите на другите ликови така што на индиректен начин тие ликови ги изнесуваат своите аспекти. Неопходен бил ваквиот начин на организација на нарацијата затоа што станува збор за една мошне сложена романескна структура, со бројни ликови, настани и дејствија низ еден мошне долг временски период.

Имено, приказната за семејството на Петар и Илина започнува некаде на почетокот од XX век, а завршува некаде на почетокот од XXI век. Уште на првите страници од романот се дава описот на семејството од кое потекнува Петар, се раскажува за неговите браќа и сестри, за туберкулозата која ги покосува младите животи и за влегувањето на Петар и Илина во заедничкиот брачен живот. Потоа следуваат описите за животот во семејството, за раѓањето на единаесетте деца (од кои еден син ќе почине од туберкулоза како гимназијалец), за сите егзистенцијални премрежија со кои се

соочува многучленото семејство, но и за радоста од детскиот џагор во нивната куќа и за незаборавните детски години од животот во селото. Нарацијата понатаму ги следи животните судбини на децата и внуците на Петар и Илина, а во третиот дел доминира раскажувањето поврзано со поделбата на наследството и со реновирањето на старата куќа во селото, односно чувањето на корените, по смртта на родителите Петар и Илина.

Врз ваквото наротивно сиже од површинското ниво, авторката успеала на длабинското рамниште од текстот да внесе бројни пораки до читателот кои многу често функционираат и како поуки. Треба да се истакне овде дека тие пораки или поуки, често се даваат и во експлицитен вид:

А фактиите говорат ли говорат, како рикање на ранет лав сред своето царство. Ги мразам овие факти, но не можам да ги премолчам. Можеби за поука на нечии туги деца. За многу генерации. За нивно насочување секогаш да бидат праведни и независни кон ближните свој. Кон секој човек.¹

Станува збор, имено, за една книжевно-романескна елаборација на вечната тема за борбата меѓу доброто и злото, но овде таа тема се обработува од аспект на отуѓувањето меѓу луѓето и тоа конкретно меѓу најблиските роднински сродници како што се татко, мајка, ќерка, сестра, брат, внук, внука и така натаму. Оваа несомнено чувствителна тема се

¹ Ленка Попоска - Гогоска, Повеќе од мајка, стр. 231.

интерпретира од бројни гледни точки при што се трага по откривањето на причините поради кои се појавува таа злоба, па дури и омраза, меѓу најблиските. Според нас, основното прашање по кое се трага во овој роман е следното: зошто и како оној речиси идиличен заеднички живот од детството, подоцна кај возрасните се преобразува во несогласувања, недоразбирања, завидливост, неподносливост, злоба и омраза. Авторката е сосема свесна дека станува збор за едно сложено прашање на коешто не може лесно и едноставно да се одговори, зашто тука се допираат најболните, најтешките и најмачните човекови чувства. Токму затоа, на едно место од романот, раскажувањето на оваа приказна ќе биде детерминирано како „мачна хроника“:

Правам нужна пауза во пишувањето и сè посила е желбата да ја прекинам оваа мачна хроника, напишано да го фрлам, да заборавам сè. Има уште премногу мачнина за која ми треба огромна сила...²

Преку ликот на Лина, една од хероините во романот, се трага по одговорите, секогаш имајќи го на ум фактот дека постои опасноста оној што ги бара одговорите за зLOBата и омразата кај другите, да биде субјективен, пристрасен и неправеден. Но, и со свеста дека вистината, сепак, мора да се каже за да не се остави можност таа да се искривоколчува од страна на зЛОбните и неправедните:

Сепак, продолжувам, подготвена од мислата дека сèшто ова морам некому да го кажам,

зашто случувањата секој си ги прекажуваше, оумаше и образложуваше по свое. Како што му сака душата, а не како што беше...³

Лина ги раскажува сите перипетии што се случуваат при реновирањето на куќата од детството во селото како почит кон татковиот труд, но и како завет даден кон мајката Илина. Таа куќа не е само дом во кој се живеело во детството, туку таа е и симбол за потеклото, симбол за корените на човекот. Неодржувањето и непочитувањето на тие корени подразбира отуѓување, и тоа не само од другите луѓе туку и отуѓување од себеси. Лина (би можеле овој лик да го детерминираме како „глас на свеста и совеста“) ја осудува негрижата на своите сестри кон домот, го осудува нивното непочитување на своите корени, ја осудува нивната со ништо непредизвикана злоба и омраза кон неа, но често собира сила и да прости сфаќајќи дека токму простувањето е една од најчовечните особини и постапки.

Сепак, главна хероина во овој роман е Илина, мајката која родила и одгледала единаесет деца, мајката која и во најголемата болка по загубеното машко чедо ќе мисли за среќата на другите деца, мајката која е „повеќе од мајка“. Илина е лик кој е интегриран со сите доблесни особини што може да ги има една жена, една мајка или, пак, воопшто еден човек. Таа простум ги дочекува сите удари од животот, за сите има разбирање и добар збор, им помага на сите луѓе од селото без да помислува дека треба да

² Повеќе од мајка, стр. 253.

³ Исто.

добие нешто за возврат, ги подучува своите деца како да излезат на вистинскиот пат во животот, без негодување ги прифаќа одлуките на својот сопруг Петар кого понекогаш знае и да го подучи... Интересно е тоа што се добива впечаток како овој лик од романот да е постојано во некаква сенка во однос на другите ликови, како да е поставен некаде на маргините од нарацијата, но колку што се навлегува подлабоко во раскажувањето, толку станува сè појасно дека, всушност, ликот на мајката Илина го има насекаде, дека тој е во секој збор од романот, значи и таму каде што не се појавува, дека го има во постапките од другите ликови, меѓу урнатините од старата куќа која се реновира итн. Зашто таа не е само мајка, туку таа е „повеќе од мајка“. Со тие зборови, всушност, и завршува раскажувањето во овој роман:

Низ многу илони и поколенија ќе се иренесува убавиот сиомен за жената која беше ПОВЕЌЕ ОД МАЈКА.⁴

Со цел оваа семејна приказна да се постави во една реалистична хронологија, на повеќе наративни пунктови авторката вметнува историски и географски слоеви коишто на читателот му служат како ориентир во просторот и времето на оваа раскажувачка структура. На пример, селото се детерминира како село од најзападниот дел на Вардарска Македонија, а се спомнуваат и Радика, Гостивар, Тетово, Скопје, Охрид итн. На темпоралната оска поставени се значајни историски настани поврзани со Македонија, како што се, на

пример, балканските војни, Втората светска војна, бугарската окупација, односно бугарската административна власт, борбата на партизанските одреди, повоениот период, повоената модернизација на општеството и слично. Се разбира, овие податоци се даваат некаде на маргините, но нивната функција е јасна - да ја позиционираат раскажувачката структура во простор и време.

Авторката Ленка Попоска-Гогоска со овој роман успеала да изгради една лесно приемлива и лесно читлива, едноставна семејна приказна чии пораки и поуки се многубројни, а кои (доколку сакаме да поедноставуваме) би можеле да ги сведеме на еден впечатлив исказ од Лина: „Зарем среќата не е изградена од добрината? Едноставно ние сме среќни што сме широкогради. Тоа го прави човекот да биде човек што се пишува со големо Ч“.⁵

Несомнено е дека читањето на овој роман ќе нè направи барем малку подобри и поширокогради отколку што навистина сме. На крајот на краиштата, тоа и е една од улогите, односно функциите на литературата, па и на уметноста воопшто.

⁴ Исто, стр. 337.

⁵ Исто, стр. 209.